

ODOB-AXLOQ VA DIN

Sultamuratov Azamat Baxit o'g'li

*Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
Yuridika fakulteti Milliy g'oya, manaviyat asoslari va
huquq ta'limi mutaxassisligi talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada odob-axloq haqida tushuncha, uning jamiyat hayotidagi orni, rivojlanish asoslari haqida va din bilan bog'liq masalalar to'g'risida tushunchalar bayon etilgan. Shuningdek, odob-axloq va din bilan bog'liq tarixiy malumotlar ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: odob, axloq, din, yaxshilik, imon-insof, oila, Zardushtiylik, Avesto, Veda, Konfutsiy.

"Insonning odobi uning oltinidanda yaxshiroqdir " degan xalq so'zi bekorga aytilmagan. Odob- inson haqida yaxshi tasurotlar uygatuvshi, jamiyat hayotida katta ahamiyatga ega bolg'an, milliy urf-odatlariga asoslangan ajayob ish-harakatlarni o'z ishiga oladi. Insoniyat uchun yaxshi odob, yaxshi axloq va yaxshi tarbiya oltindan, har qanaqa boylikdanda qadirlı ekanligi ustin xisoblanadi. Sababi boylik bilan topilmaydigan narsalar yaxshi axloq, yaxshi tarbiya bilan topish mumkin xisoblanadi.

Axloq – kishilarning bir-birlariga, oilaga, jamiyatga bo'lgan munosabatlarida namoyon bo'ladigan xatti-harakatlari, xulq-atvorlari, odoblari majmui. Huquqdan farqli ravishda axloq talablarini bajarish-bajarmaslik ma'naviy ta'sir ko'rsatish shakllari (jamoatchilik tomonidan baho berish, qilingan ishni ma'qullash yoki qoralash) bilan belgilanadi. Axloqni etika fani o'rganadi.

Insoniyat taraqqiyotida axloq muhim o'rin tutadi. Sharqning buyuk mutafakkirlari insonni axloqiy kamol toptirish, uni har tomonlama rivojlantirish, ma'naviy qiyofasini shakllantirish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri, deb qarashgan. Inson axloqiy, umuman ma'naviy va ma'rifiy jihatdan kamol topishi jarayonida turli tarixiy bosqichlardan – johillik, nodonlikdan ilmga, yovuzlikdan ezgulikka, vahshiylikdan insoniylikka o'tarkan, jamiyat ham shu tariqa rivojlanadi. Ikki muqobil ibtido – yovuzlik va ezgulik, jaholat va kamolatning o'zaro kurashi inson va jamiyat taraqqiyotini belgilagan, inson aql-zakovat sohibi sifatida o'zini anglashiga olib kelgan. Bu ikki muqobil kuch kurashi jamiyatdagi mavjud ijtimoiy munosabatlarda ifodalansa, insonga nisbatan uning ichki olamiga xos nafs bilan qalb,

aql bilan aqlsizlik o'rtasidagi kurashda ifodalanadi. Axloq muayyan jamiyat va davrda o'zgarishlarga uchrashi, rivojlanishi, so'nishi mumkin. Har bir xalqning yoki millatning o'ziga xos axloqi bilan bir qatorda, umumbashariy axloq me'yorlari ham bor. Bunday axloq me'yorlari jamiyatning umumiy taraqqiyotiga samarali ta'sir ko'rsatadi.

Inson og'lining eng katta merosi bu- ota-onasidan olgan tarbiyasi xisoblanadi. Tarbiya bu amaliy ish-harakatlarni oquvchi va oqtuvchi orasidagi bog'liqlik orqali amalga oshadi. Oquvchi biz bolsak, oqtuvchi muallim yoki hayotning ogir sinovlari bolishi mumkin. Donishmanlardan biri aytadi, "Ey og'lim, chiroyli gapirganing kabi chiroyli tinglashniham org'an!". Bu joyda donishman og'liga odamlar bilan suxbatda odob talimini orgatmoqda. Ana shu odobning eng chiroylisi, eng ahamiyatlisi bu chiroyli tinglashdir. Boshqalar gapiryotganda jim eshitib tinglash, boshqalardan o'rnak olishham odob-axloqning bir turi xisoblanadi. To'rt kishilik majlista bitta odam gapirip, qolg'anlar uni eshitsa bunday majlis hammaqaham poydali boladi, agar to'rt kishilik majlista uchitasi gapirip, bittasi eshitsa bunday majlistan heshkinga na'f yoq, menimcha.

Odobli, bilimdon, mehnatsevar, iymon-e'tiqodli farzand nafaqat ota-onaning, balki butun jamiyatning eng katta boyligidir. Darhaqiqat, har bir farzand shaxsi oilada shakllanadi. Demak, oila-barkamol avlod poydevori hisoblanadi. Shunday ekan, oilada farzandlarni axloqiy-huquqiy jihatdan tarbiyalash, ayniqsa, adolat, burch, vatanparvarlikni shakllantirish, ona vatanni sevish hissini uyg'otish o'ta muhim hisoblanadi. Oilada farzandlarni o'z burchiga sadoqat ruhida tarbiyalash mas'uliyat, onglilik, vijdon kabi fazilatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Bunda ota-onaning o'zaro samimiy munosabati, ularning farzandlari bilan yaqin, do'stona munosabatda bo'lishi, ularning kelajakdagi orzu-maqсадlarini tushunib olishlari, farzandlarning sog'-salomat voyaga yetishlari uchun asos bo'ladi.

Sharq falsafasi va Islom ta'limotida insonning ta'lim – tarbiyasi, odob-axloqi haqida juda ko'p qimmatli maslahatlar, fikr- mulohazalar mavjud. Sharqning o'ziga xosligi, unga munosib bo'lgan madaniy taraqqiyot jahon tsivilizatsiyasining beshigi dunyo xalqari rivojiga qo'shilgan munosib hissa ekani ham sir emas. Bu hol jahonnong barcha xolis mutaxassis olimlari tomonidan e'tirof etiladi. Muqaddas Qur'oni Karim va Hadisi Sharif insonning ma'naviy kamoloti uchun beqiyos manba ekanligi hammamizga ma'lum. Sharq mutafakkirlari, olimu ulamolari tomonidan asrlar davomida odob- axloqqa oid minglab kitoblar, hikmatlar yaratilgan.

Zardushtiylik faqat din bo'lib qolmay, balki o'sha davrning hukmron mafkurasi, ijtimoiy- siyosiy, axloqiy- falsafiy qarashlarining ifodasi sifatida

ko'rinadi. Uning muqaddas kitobi "Avesto" Turon va Eron xalqlarining ijtimoiy – iqtisodiy, huquqiy, axloqiy qarashlari va umuman dunyoqarashi o'z ifodasini topgan. G'arazgo'ylik, hasad, manmanlik, fitna- fasod "Avesto"da qattiq qoralansa, va'daga vafo qilish, axdga sadoqat, samimiyat, xolislik, o'zaro izzat- ikrom kabi odamlar o'rtasida ustivor bo'ladigan axloqiy qoidalar ulug'lanadi. Unda odamlarni imonli bo'lishiga, doimo pok-toza yurishiga, tanani ozoda tutishga, har qanday yovuz niyat vaso'lardan yuz o'girishga da'vat etadigan axloqiy qoidalar, diniy o'gitlar, falsafiy g'oyalar nihoyatda ko'p.

Qadimgi Hindiston falsafasi, diniy-axloqiy qarashlarini o'rganishda "Veda" deb ataladigan diniy to'plam, ikkita katta epik dostoni – «Ramayana» va «Mahobharat» hamda Abu Rayxon Beruniyning "Hindiston" asari muhim rol o'ynaydi. "Veda" degan muqaddas kitobda hind xalqining dini, afsonalari, urf-odatlar, poeziyasi, ilk falsafiy tasavvur va bilimlarni o'rganish uchun ko'p materiallar beradi. "Veda" lar xudolarga, tabiatning ilohiy kuchlariga qaratib aytiladigan gimnlar (madhiyalar), duolar to'plami bo'lib, unda axloqiy qarashlar o'z aksini topgan. Vedachilik axloqshunosligi eng qadimgi Hindistonda yashaydigan xalqlarni to'rt tabaqaga – varnaga bo'ladi: braxmanlar (kohinlar), kshatriylar (harbiylar), vaychilar (dehqonlar, kosiblar), chudralar (qullar). Bilim va axloq yaxlitlikka ega; fazilat bilimdan (illat esa bilimsizlikdan) kelib chiqadi. Bu axloqiy komillikka yetishishning tugallangan kontseptsiasidir.

Qadimgi Xitoyda Konfutsiyning falsafiy qarashlarida axloqiy masalalar markaziy o'rin tutadi. "Hamma odamlar o'z tabiatiga ko'ra bir-birlariga o'xshaydilar, tarbiyaga qarab ular bir –birlaridan farqlanadilar", "yangini bilish uchun eskini o'rganish kerak", "mulohazasiz ta'limot foydasidir, ta'limotsiz mulohaza bo'lmaydi", degan fikrlar Konfutsiyning axloq haqidagi ta'limotida asosiy o'rin olgan. Konfutsiy qarashlaridan "Li"degan tushuncha alohida ahamiyat kasb etadi, Li- tartib, qoida-degan ma'noni anglatadi. Li bo'lmasa jamiyat ravnaq topmaydi. Tartib, qonun-qoida har qanday jamiyat rivojining omilidir. Konfutsiy Li tushunchasini hatto ilohiylashtirishga borib etadi.

Xulosa qilib shuni aytip o'tish kerakki, inson qanshalik odob-axloq qoidalariga amal qilsa va uni o'z hayot tarzining bir bo'lagi sifatida his qilsa unnan ziyotiroq baxt yoq. Inson yaralibdiki din uning yoldoshi bolg'an. Shu sababliham odob-axloq va din insoniyatning malum darajada komillikka yetishishning asosiy yonilishi bolip qolaberadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. L.A. Muhammadjonova, D.O.Ortiqova, F.A.Obidjanova, G.K.Masharipova. “Professional etika va etiket” o’quv darsligi. “Adabiyot uchqunlari” nashriyoti- T., 2018 y.

2. "Axloqshunoslik" Oliy ta’lim muassasalarining bakalavriat ta’lim yo’nalishlari uchun darslik/Abdulla Sher; mas’ul muharrir B.E. Husanov; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. — T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010. — 328 b.

Internet saytlari:

1. [https:// religions.uz](https://religions.uz)>
2. [https:// hidoya.uz](https://hidoya.uz)>
3. [https:// uz.m.wikipedia.org](https://uz.m.wikipedia.org)>